

УДК 338.43.01(4):339.923

АГРАРНА ЕКОНОМІКА КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ В УМОВАХ ЇХ ЧЛЕНСТВА В ЄС: ДОСВІД І ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Г. Черевко, д. е. н., професор,

І. Черевко, к. е. н., ст. викладач

Львівський національний аграрний університет

© Г. Черевко, І. Черевко, 2015

Черевко Г., Черевко І. Аграрна економіка країн Вишеградської групи в умовах їх членства в ЄС: досвід і значення для України

У контексті європейської інтеграції України показано результати дослідження процесів формування ефективності функціонування аграрного сектору економіки країн – членів Вишеградської групи в ході їх підготовки до вступу в ЄС та в умовах членства у цій структурі як чинника розвитку сільських територій зазначених країн. Виділено особливості вказаних процесів та чинники, що на них впливають. На основі одержаних результатів сформульовано власне бачення можливих перспектив застосування досвіду проаналізованих країн, а також окремих чинників реалізації передбачуваних перспектив. Наведено перелік необхідних змін, які слід зробити під час підготовки до інтеграції, а саме: завершення трансформації та вирішення фінансових і майнових проблем, пов'язаних із ними; посилення інтегрованого підходу до розвитку регіонів і територій; консолідація сільського господарства та активізація ринку землі; посилення оптового ринку та ринку виробничих ресурсів; прискорення технічного і технологічного розвитку; формування нових норм і нормативів для сільськогосподарських продуктів; посилення ролі і значення приватного сектору в підприємницькому середовищі агробізнесу.

Ключові слова: Вишеградська четвірка, аграрна економіка, ефективність, міжнародні економічні відносини.

Cherevko G., Cherevko I. Agricultural Economics of Countries of VisegradFour in Terms of their EU Membership – Experience and Significance for Ukraine

In the context of possible European integration of Ukraine the article presents the results of the study of the processes of formation efficiency of the agricultural sector of the countries - members of VisegradFour during their preparation for accession to the EU and in terms of membership in this structure as a factor in rural development of these countries. The article also highlighted the features of these processes and the factors that affect them. On the basis of the results there was formulated the own vision of possible prospects of analyzed countries concerning their experience and also individual factors of the implementation of predictable perspectives. An example of joint efforts on the preparation of EU integration in terms of the collapse of the previous integration structures and rapid reorientation of trade flows in the region is valuable for Ukraine, which as at the time Slovakia, is in a significant "isolation" in its economic development from European countries. The list of necessary changes to be made in preparation for the integration include: the completion of transformation and solution of financial and property issues associated with them; strengthening the integrated approach to development of regions and territories; consolidation and intensification of agricultural land market; strengthening the wholesale market and production resources; acceleration of technical and technological development; creation of new norms and standards for agricultural products; strengthening the role and importance of the private sector in the business environment agribusiness.

Key words: Visegrad Four, agrarian economy, efficiency, international economic relations.

Черевко Г., Черевко І. Аграрная экономика стран Вышеградской группы в условиях их членства в ЕС: опыт и значение для Украины

В контексте европейской интеграции Украины показано результаты исследования процессов формирования эффективности функционирования аграрного сектора экономики стран – членов Вышеградской группы в ходе их подготовки к вступлению в ЕС и в условиях членства в этой структуре как фактора развития сельских территорий указанных стран. Выделены особенности анализируемых процессов и факторы, на них влияющие. На основе полученных результатов сформулировано собственное видение возможных перспектив применения опыта проанализированных стран, а также отдельных факторов реализации предвидимых перспектив. Приведен перечень необходимых изменений, которые следует сделать во время подготовки к интеграции, а именно: завершение трансформации и решение

финансовых и имущественных проблем, связанных с ними; усиление интегрированного подхода к развитию регионов и территорий; консолидация сельского хозяйства и активизация рынка земли; усиление оптового рынка и рынка производственных ресурсов; ускорение технического и технологического развития; формирование новых норм и нормативов для сельскохозяйственных продуктов; усиление роли и значения частного сектора в предпринимательской среде агробизнеса.

Ключевые слова: *Вышеградская четверка, аграрная экономика, эффективность, международные экономические отношения.*

Постановка проблеми. Проблеми, пов'язані з реалізацією євроінтеграційних намірів України, та важлива роль розвитку аграрного сектору економіки в цьому процесі за прикладом європейських країн, зокрема групи V-4 – “Вишеградської четвірки” – обумовлюють об'єктивно високий рівень актуальності теми проведеного дослідження. Роль і значення досвіду подібного міждержавного політико-економічного співробітництва на сьогодні вивчені й узагальнені недостатньо, що створює широке поле для подальших досліджень у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання європейської інтеграції України, яким би віртуальним на сьогодні не видавалося, з часом все більше наблизатиметься до практичного вирішення. Оскільки цьому процесу притаманний об'єктивний характер, то він постійно перебуває в полі зору вчених-економістів, бо, власне, його втілення значною мірою залежить від вирішення проблем економічного характеру, передусім у сфері аграрної економіки з огляду на те, що наша держава для розвитку сільського господарства має всі необхідні умови. Проблеми євроінтеграції України вивчали А. Алмаші, І. Бережнюк, І. Бураковський, В. Власов, А. Гальчинський, В. Губенко, Ю. Губені, П. Гайдуцький, С. Дем'яненко, М. Долішній, Т. Зінчук, І. Кириленко, В. Копійка, О. Корнієвський, М. Лендел, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Могильний, А. Несен, П. Саблук, А. Фесина, О. Шпичак та ін. Однак є низка питань, відповіді на які ще не окреслилися як остаточні й достатньо конкретні. В економічній літературі існують різні думки щодо перспективності вступу України до ЄС. Одні визначають можливість реалізації цієї акції навіть через 15-20 років [5, с. 31]. Інші необхідною умовою вступу України до ЄС вважають можливість адаптації її політики, в тому числі й аграрної, до його вимог і стандартів [10, с. 49]. Залишаються недостатньо вивченими досить важливі практичні аспекти подальшого підвищення ефективності функ-

ціонування АПК України з тим, щоб на цій основі сформувавши комплекс умов, необхідних для її вступу до Європейського Союзу. Нез'ясованими залишаються й окремі аспекти регіонального транскордонного співробітництва як напрями підготовки України до євроінтеграції. Усе це зумовлює необхідність продовження досліджень такої актуальної для України і, зокрема, для її аграрної економіки проблеми.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження було обґрунтування рекомендації щодо досягнення рівня розвитку української аграрної економіки, необхідного для вступу до ЄС за прикладом країн групи V-4. З огляду на це поставлено такі завдання: узагальнити результати аналізу характерних рис та особливостей розвитку аграрної економіки країн – членів групи V-4, їх взаємодії у підготовці вступу до складу ЄС; оцінити рівень ефективності функціонування аграрної економіки зазначених країн в умовах членства в ЄС; виявити чинники, що можуть бути задіяні в Україні.

Методика дослідження передбачала використання таких методів: діалектичного аналізу і синтезу, індукції і дедукції – для аналізу й оцінки процесів формування рівня розвитку національної аграрної економіки, необхідного для вступу до ЄС; монографічного аналізу – для вивчення конкретних характеристик розвитку явищ і аспектів формування рівня ефективності функціонування аграрного сектору економіки країн – членів групи V-4 та їх взаємодії в площині міжнародних економічних відносин на основі опрацювання відповідних статистичних і літературних джерел; графічного – для ілюстрування одержаних результатів.

Виклад основного матеріалу.

Україна – стан готовності до євроінтеграції. За існуючих умов одним зі стратегічних напрямів оздоровлення економіки країни та розвитку її аграрного сектору є формування потужної економічної системи через реалізацію сучасної ринкової моделі економіч-

ного і соціального розвитку регіонів і сільських територій [9, с. 3]. Практично майже десять років минуло з того часу, як в Україні основним державним пріоритетом проголошено євроінтеграцію. На цьому шляху зроблено, звичайно, чимало. Укладено й підписано понад 20 різних угод, протоколів, меморандумів про співпрацю з країнами ЄС. Від грудня 1999 року відносини України з ЄС набули нового характеру у зв'язку з прийняттям Декларації Ради Європи стосовно Спільної стратегії країн – членів ЄС щодо України. Україна одержала ще один шанс стати європейською країною.

Із 2000 року спостерігається інтенсивне зростання товарообміну між АПК України та країнами ЄС. Сільськогосподарська продукція становить третину від усього українського експорту до Євросоюзу [11, с. 89]. У рамках торгових преференцій з 23 квітня 2014 року ЄС вже зняв митні обмеження на 82,8% товарних позицій для української сільгосппродукції, що дасть змогу одержати сумарний зиск у розмірі 1,4 млрд євро [15]. Український аграрний сектор останніми роками стабільно розвивається, він формує близько 13% валового внутрішнього продукту держави, забезпечує 9-11% доходів до державного бюджету, займає друге місце серед секторів національної економіки у товарній структурі експорту [2, с. 76]. В аграрному секторі (разом із харчовою промисловістю) нині створюється понад 60% загальнодержавного фонду споживання та понад 40% додатного сальдо зовнішньоторговельного обороту країни. Україна сьогодні веде експортні й імпорتنі операції з продовольчими товарами з понад 50 країнами світу. В АПК України є всі об'єктивні умови, щоб збільшити продовольчий товарообіг сільськогосподарської продукції і продовольства найближчими роками у два рази [13, с. 17].

Проте, оцінюючи зроблене, з прикрістю доводиться констатувати, що, на жаль, поки що з умовних восьми етапів, які повинні пройти країни на шляху до євроінтеграції, Україна не пройшла жодного. Ці етапи передбачають: створення зони вільної торгівлі; формування митного союзу стосовно промислових товарів; встановлення безвізового режиму; вільний рух товарів, послуг, капіталу і робочої сили (без поширення на сільське господарство і рух товарів за походженням із третіх країн); входження в шенгенський візо-

вий простір; інституційне приєднання до ЄС; входження в простір євро [6, с. 5].

Існуючий рівень розвитку АПК в Україні сьогодні недостатній, насамперед тому, що його продукція не на належному рівні підтримує продовольчу безпеку держави. Ми відстаємо за споживанням м'ясопродуктів у 2,5 рази, а фруктів – у 3,5 рази. При цьому на продовольчі цілі українці витрачають понад 60% сімейного бюджету (проти 15-20% у країнах Європи і 8-10% у США) [14, с. 22]. Понад половина сільськогосподарських підприємств є збитковими, а особисті селянські господарства неспроможні нагромадити відповідні кошти, щоб організувати виробництво на сучасній техніко-технологічній основі. Переробна сфера, як і тракторне, сільськогосподарське та продовольче машинобудування, за рівнем розвинутості технологічних процесів належить до четвертого (із шести) технологічного укладу. Частка інноваційних видів продукції в загальному обсязі продовольчих товарів складає всього 4,4% [12, с. 5]. Землемісткість валової продукції сільськогосподарства в Україні становить 3,72 га/євро, що у вісім разів більше, ніж у країнах Європи [1, с. 40].

Вишеградська четвірка: економічна суть та місія. Вишеградська група (також відома як Вишеградська четвірка (V4)) – об'єднання чотирьох центральноєвропейських держав – Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини, утворене з ініціативи Чехії 15 лютого 1991 року в угорському місті Вишеград [8, с. 668]. Чехословаччина як єдина держава припинила існування ще в 1993 році, відтоді “трійка” стала “четвіркою” [31; 33].

Створення Вишеградської групи було викликано необхідністю розвитку внутрішньо-регіональної торгівлі та об'єднання зусиль з підготовки інтеграції в ЄС в умовах розвалу попередніх інтеграційних структур і швидкої переорієнтації торгових потоків в ЄС і ЄАВТ [7]. Усі члени Вишеградської групи 1 травня 2004 року стали членами Європейського Союзу [16]. Отож, її основна місія була успішно виконана. І навіть після того, як учасники групи стали членами ЄС і НАТО, вона продовжує існувати. Отже, у держав субрегіону є в цьому необхідність [30].

З часу членства країн Вишеградської четвірки в ЄС сільське господарство і вся система їх агробізнесу автоматично регулюються відповідними законами ЄС, які в сукуп-

ності формують зміст спільної сільськогосподарської політики (ССГП) в цьому формуванні.

Аграрна економіка Чеської Республіки. Досвід Чеської Республіки в питаннях європейської інтеграції, а особливо адаптації аграрної політики, є дуже цінним і повчальним [4, с. 39]. Сучасна Чехія як держава створена в 1993 році. Площа країни – 79 тис. км². Населення – 10,3 млн осіб [24]. Це індустріально розвинена країна. Номінальний ВВП Чехії в поточних цінах становить 149,9 млрд євро, а з розрахунку на душу населення – 14256 євро. Рівень її економічного і соціального розвитку найвищий у регіоні. Чехія не належить до провідних економічних систем Європи, але на сільське господарство тут спрямовується понад 4% загального обсягу бюджетних коштів, призначених на наукові дослідження і розвиток [22, с. 22-23].

У сільській місцевості проживає 33,1% населення країни (проти 22,6% в EU-27). Загалом сільські регіони займають у Чехії 38161,9 км² (48,4% загальної території країни), в них проживає 3473,9 тис. населення (33,1%), тут створюється 36925,9 млн євро доданої вартості (27,2%) і працює 1571,6 тисяч осіб (31,1%). За період членства Чехії в ЄС окреслилася тенденція до скорочення трудових ресурсів у сільському господарстві країни.

Чехія відзначається інтенсивним рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва. Тут (разом із мисливством і рибальством) створюється 2,3% загальної суми доданої вартості (проти 1,7% в EU-27). Загальна вартість сільськогосподарської продукції Чехії у 2013 р. складає 4731,4 млн євро (1,3% від обсягу такої продукції в EU-27). У структурі сільськогосподарської продукції (за вартістю) 62,0% – це продукція рослинництва (1,4% від EU-28), в т. ч. 16,1% – пшениця (2,9% від EU-28), олійні – 13,4% (5,5% від EU-28), кормові культури – 10,0% (1,7% від EU-28). Продукція тваринництва становить 38,0% від загальної сільськогосподарської (1,1% від EU-28), в т. ч. молоко – 17,8% (0,5% від EU-28), свині – 7,9% (1,0% від EU-28), птиця – 5,2% (1,2% від EU-28).

Сільськогосподарські угіддя складають приблизно 55% площі Чехії – близько 4,2 млн га, в т. ч. площа орних земель – 32% території. За період членства Чехії в ЄС посівні площі під основними профільними

сільськогосподарським культурами скоротилися, за винятком технічних.

Поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин показало такі зміни: поголів'я свиней проявило тенденцію до зменшення і стабілізувалося за останні два роки; поголів'я великої рогатої худоби практично не змінилося; поголів'я овець має слабвиражену тенденцію до збільшення. Кількість великої рогатої худоби в Чехії на кінець 2013 року була на рівні 1332,1 тис. гол. (+0,8%), з яких 552,9 тис. гол. – корови (+1,9%). Невеликий ріст зафіксовано в певних категоріях поголів'я великої рогатої худоби: на 2,2% – молочного стада, на 1,2% – м'ясних корів.

Загальна кількість сільськогосподарських підприємств (виробників) у країні становить 22870, в т. ч. з площею до 2 га – 9,9% (проти 49,1% у EU-28). Загалом у сільському господарстві зайнято 3,3% від усіх зайнятих у народному господарстві (проти 5,2% в EU-28).

Сума загального обсягу експорту (товарів і послуг) становить 118,1 млрд євро, в т. ч. сільськогосподарських товарів – 5,9 млрд євро (5,0%). Імпорт усіх товарів становить 107,9 млрд євро, з яких сільськогосподарських товарів – 7,0 млрд євро (6,5%). Основними видами продукції сільськогосподарського походження, що становлять предмет експорту Чехії, який значно перевищує обсяг їх імпорту, є поголів'я великої рогатої худоби, свиней, птиці [23].

Рівень сільськогосподарського виробництва визначає розвиток харчової промисловості Чехії. За обсягом продукції вона поступається лише машинобудуванню. Основні галузі виробництва: м'ясо- та молокопереробна; борошномельна; пиво- та цукроварна; кондитерські виробни; харчові напівфабрикати.

Аграрний сектор економіки Польщі. Польща – країна в Центральній Європі з територією в 312700 км² (6-та за розміром серед країн ЄС-27 і 68-ма у світі). Член ЄС з 1 травня 2004 року. У сільських регіонах (160088,0 км², або 51,2% загальної території країни) проживає 36,0% населення, тут створюється 81294,0 млн євро доданої вартості (26,0%) і працює 5315,8 тис. осіб (33,5%). Польща займає 7,2% території ЄС-27 [21, с. 76].

Загальна кількість сільського населення Польщі становить 13736,3 тис. осіб (12,1%

від EU-27). Рівень безробіття – 10,7% (проти 8% в ЄС). У сільськогосподарських підприємствах працює 1506610 осіб (12,3% від EU-28), з яких у господарствах розміром понад 2 га – 24,1% (проти 49,1% в EU-28), з них 44,2% жінок (в EU-28 – 39,5%). Загалом у сільському господарстві зайнято 12,6% від усіх зайнятих у народному господарстві (проти 5,2% в EU-28).

Із загальної площі території Польщі (31,3 млн га) у сільському господарстві використовують 15,4 млн га, тобто 49,4%; 97,1% сільськогосподарських земель належить приватному сектору [17, с. 7]. Площі сільськогосподарських угідь в країні за 2005-2012 рр. зменшилися на 1 млн га (на 6%).

У сільському господарстві країни (разом із мисливством і рибальством) створюється 3,5% загальної суми доданої вартості (проти 1,7% в EU-27), що становить 7973,6 млн євро (5,0% від EU-28). Загальна вартість сільськогосподарської продукції Польщі у 2013 р. складала 20981,7 млн євро (5,6% від обсягу такої продукції в EU-28). У структурі сільськогосподарської продукції (за вартістю) 49,8% – це продукція рослинництва (5,0% від EU-28), в т. ч. 9,9% – овочі й садова продукція (4,3% від EU-28), 7,9% – пшениця (6,2% від EU-28), фрукти – 5,7% (4,7% від EU-28). Продукція тваринництва становить 50,2% від загальної сільськогосподарської (6,3% від EU-28), в т. ч. молоко – 17,1% (6,5% від EU-28), свині – 12,6% (6,9% від EU-28), птиця – 10,4% (10,2% від EU-28). Обсяг валової продукції у вартісному вигляді (в поточних цінах) за 2000-2012 рр. показав виражену тенденцію до зростання. Частка індивідуальних (приватних) господарств з 90% зменшилася досить неістотно – до 88,8%. Частка Польщі у продовольчій продукції ЄС складає 7,4% [31].

Сума загального обсягу експорту (товарів і послуг) становить 188,5 млрд євро, в т. ч. сільськогосподарських товарів – 17,1 млрд євро (9,1%). Імпорт усіх товарів становить 179,6 млрд євро, з яких сільськогосподарських товарів – 12,9 млрд євро (7,2%). У 2013 році частка сільськогосподарсько-споживчого сектору в загальному обсязі зовнішньої торгівлі становила 13,1%, імпорту – 9,2%. За 2003-2013 рр. сільськогосподарсько-споживчий експорт зріс у п'ять разів – з 4 млрд євро до 20 млрд євро, а імпорт – майже в 4 рази – з 3,6 млрд євро до 14,2 млрд євро. У 2012 ро-

ці було експортовано 433 тис. т курятини, а завезено 31,1 тис. т. Сиру і масла вивезено 184,6 тис. т, а імпортовано – 65,2 тис. т. Достатньо виробляється і яловичини. Експорт у 2012 р. становив 313,6 тис. т, а імпорт – 25,5 тис. т. Найбільшим партнером Польщі в цій торгівлі є Німеччина.

Основними товарами, що у вартісному вигляді мали найбільше значення в продовольчому експорті Польщі, у 2013 році були: м'ясо птиці та яловичина, шоколад і шоколадні вироби, хлібопекарські вироби, сири, цукрові сиропи, фруктові соки, копчена риба, перероблене м'ясо, заморожені фрукти, консервована риба та гриби (переважно – печериці).

Польща не належить до провідних економічних систем Європи, але на сільське господарство тут спрямовується понад 4% загального обсягу бюджету, призначеного на наукові дослідження і розвиток [22, с. 22-23].

Кількість сільськогосподарських підприємств (виробників) у Польщі поступово зменшується за одночасного збільшення їх середніх розмірів за площею угідь; структура цих підприємств змінюється суттєво – кількість найменших господарств (0-5 га) знизилася майже на 25%, з розміром 5-20 га – на 17%, 20-50 га – практично не змінилася. При цьому кількість найбільших господарств (50 і більше га) зросла на 36%. Але темпи цих змін є настільки низькі, що частка господарств розміром 0-5 га залишилася високою – 70%. Якщо взяти за межу рентабельності підприємства з площею оброблюваної землі 3 га, то у 2007 році вони займали 1467,5 тисяч га, а у 2010 році – 1288,1 тис. га. Це означає, що вони зникають не такими вже й швидкими темпами, тоді як, здавалося б, рентабельні господарства, які обробляють понад 10 га, за три роки зменшили площу своїх земель загалом на 25 тис. га. Причиною цього можна вважати політику Сільськогосподарського фонду соціального страхування Євросоюзу (KRUS) та дотації ЄС, розмір яких залежить від площ господарств, а не від їхньої продуктивності. У результаті цих процесів сільське господарство Польщі щороку дедалі більше залежить від субсидій Євросоюзу та менш продуктивне [3, с. 4].

Модель мультифункціонального господарства повільно, але неухильно набуває все більшої популярності; площа сільськогосподарських земель порівняно з 2002 роком

зменшилась на 1,1 млн га, тобто на 5%, за рахунок переведення частини їх на несільськогосподарське використання, наприклад, для розвитку інфраструктури; дещо зменшилися посівні площі – на 0,2 млн га порівняно з 2002 роком, при цьому спостерігаються зміни в структурі цих посівних площ – площі під зерновими зменшилися на 12%, під картоплею – на 51,8%, цукровими буряками – на 32%, тоді як під ріпаком зросли на 115%; загальна кількість великої рогатої худоби збільшилася, але корів – зменшилася після входження Польщі до ЄС, яке супроводжувалося підвищенням інтересу до вирощування великої рогатої худоби на м'ясо та впровадженням квот на виробництво молока й встановленням підвищених вимог до його якості. Сільськогосподарські виробники поліпшили оснащеність засобами виробництва, що свідчить про реалізацію процесу модернізації сільського господарства після вступу Польщі до ЄС і про позитивний вплив інструментів Спільної сільськогосподарської політики ЄС.

Аграрна економіка Словаччини. Словаччина як держава створена в 1993 р. в результаті розпаду Чехословацької Соціалістичної Республіки [25]. Нині Словаччина – незалежна держава, член ЄС, НАТО, важливий партнер України [26]. Номінальний ВВП в поточних цінах становить 72,8 млрд євро, а з розрахунку на душу населення – 13422 євро. Основним багатством країни є ліси і рекреаційні можливості. Сприятливими є умови для сільського господарства на рівнині та в гірських долинах [25]. Словаччина не належить до провідних економічних систем Європи, але, незважаючи на досить обмежений бюджет, на сільське господарство спрямовується понад 5,9% загального обсягу бюджетних коштів, призначених на наукові дослідження і розвиток [22, с. 22-23].

Загальна кількість населення в країні становить 5424,9 тис. осіб (1,1% від EU-27). Рівень безробіття – 13,9%. Загальна кількість сільського населення Словаччини – 2727,4 тис. осіб (2,4% від EU-27). Переважно сільські регіони займають 28918 км² (59% від загальної території країни), в них проживає 2727,4 тис. осіб (50,3%) (проти 22,6% в EU-27), тут створюється 23797,6 млн євро доданої вартості (39,7%) і працює 953 тисяч осіб (43,9%).

За період членства Словаччини у ЄС має місце тенденція до скорочення трудових ресурсів у сільському господарстві країни.

Сфера сільського господарства в Словаччині історично розвинена. У галузі зайнята третина словацьких земель. Понад 40% території держави виділено під сільськогосподарські культури. У південній частині Словаччини (на кордоні з Угорщиною), відомій своїми багатими сільськогосподарськими угіддями, вирощують такі культури: пшеницю, жито, кукурудзу, картоплю, цукровий буряк, фрукти і соняшник. На родючих низинах вирощують пшеницю, ячмінь, цукровий буряк, кукурудзу, на бідніших землях ведеться заготівля фуражу. Основні сільськогосподарські культури – жито, овес, льон, картопля. У долині ріки Ваг розвинуті тютюнництво і плідництво [28]. Виноградники зосереджені на схилах Карпат у Західно-Словенському краї – в Малих Карпатах, регіоні Токай і в південних регіонах країни. У долинах розводять велику рогату худобу і свиней, у горах – овець [27]. У сільському господарстві країни (разом із мисливством і рибальством) створюється 3,9% загальної суми доданої вартості (проти 1,7% в EU-27), або 4545,3 млн євро. Загальна вартість сільськогосподарської продукції Словаччини у 2013 р. складала 2039,9 млн євро (0,5% від обсягу такої продукції у EU-27). У структурі сільськогосподарської продукції (за вартістю) 58,8% – це продукція рослинництва (0,6% від EU-28), в т. ч. 13,2% – пшениця (1,0% від EU-28), олійні – 11,4% (2,0% від EU-28). Продукція тваринництва становить 41,2% від загальної сільськогосподарської (0,5% від EU-28), в т. ч. молоко – 12,9% (0,5% від EU-28), свинина – 7,6% (0,4% від EU-28), яловичина – 7,6% (0,5% від EU-28) [19].

Загальна кількість сільськогосподарських підприємств (виробників) – 24460, в т. ч. з площею до 2 га – 38,7% (проти 49,1% у EU-28). У структурі загального експорту в країні у 2012 році сільськогосподарські товари становили близько 6%, в імпорті – 7% [19, с. 1]. Частка торгового обороту Словаччини із країнами – членами ЄС є домінуючою, що зрозуміло, оскільки це впливає із суті та мети його створення.

Аграрний сектор економіки Угорщини. З 1 травня 2004 року Угорщина є членом ЄС. Вона стала першою східноєвропейською краї-

ною, яка мала успішний досвід виходу на вільний ринок. В Угорщині майже відсутні природні ресурси, які в середині та другій половині XX століття вважалися основою економічного зростання. Тому фундаментом розвитку угорської економіки в цей період стали переробна промисловість, сільське господарство й туризм. Результативне зростання економіки Угорщини вже багато десятиліть поспіль забезпечується передусім гармонійним розвитком усіх господарських сфер країни. Сьогодні Угорська Республіка є індустріально-аграрною країною. Обсяг внутрішнього валового продукту – 98 млрд євро, що в перерахунку на душу населення – 9874 євро на рік. Частка Угорщини в обсязі ВВП EU-28 складає 0,8%, а розмір ВВП з розрахунку на одну особу – 66% до рівня середнього в цьому об'єднанні. За обсягом іноземних інвестицій на душу населення (5112 євро) країна зараз посідає перше місце серед країн Центрально-Східної Європи [32].

Згідно з даними Європейської Комісії [18] станом на 2013 рік населення країни становило 9908798 осіб, площа – 93034 км². У структурі загальної чисельності населення EU-27 Угорщина займає 2%, щодо сільського населення у переважно сільських регіонах – 4,1%; 46,9% населення проживає в сільській місцевості (проти 22,6% загалом в EU-27). Рівень безробіття – 11%. У сільському господарстві зайнято 7,4% всіх працюючих в країні (проти 5,2% в EU-28). За 2003-2013 рр. кількість працюючих у сільському господарстві країни зменшилася на 27%. Із загальної кількості працюючих в сільському господарстві 38,5% – жінки і 37,3% – чоловіки (проти 39,5% та 40,8% в EU-28) [20, с. 1].

Загальна кількість сільськогосподарських підприємств (виробників) у країні становить 576810 (4,7% від загальної кількості в EU-28), в т. ч. з площею до 2 га – 79% (проти 49,1% у EU-28). Власників цих підприємств у віці до 35 років є 7,1% (проти 7,5% в EU-28), старших за 65 років – 29,3% (проти 29,6% в EU-28).

Річний обсяг сільськогосподарської продукції країни – 7012 млн євро (1,9% від обсягу цієї продукції в EU-28), в т. ч. продукції рослинництва – 64,3% (2,2% від EU-28), тваринництва – 35,7% (1,5% від EU-28). Площа сільськогосподарських угідь в країні за період її членства в ЄС зменшилася майже на

10% і становить 5338,0 тис. га. На двох третинах зораної площі вирощують зернові культури. Основні з них – пшениця і кукурудза. Вирощують також картоплю, цукрові буряки, фрукти та овочі. Регіони Угорщини здавна спеціалізуються на вирощуванні цибулі, огірків, перцю та інших овочів. Розвинене виноградарство. Широковідомими є токайські вина з винограду, вирощуваного на схилах вулканічної гори Токай (деякі фахівці вважають їх найкращими у світі).

Із галузей тваринництва ведуть перед свинарство і птахівництво (за споживанням м'яса птиці на душу населення Угорщина посідає перше місце в Європі) [29]. За період членства в ЄС тут збільшилося поголів'я великої рогатої худоби, переважно за рахунок приватних фермерських господарств, що характерно і для динаміки поголів'я корів, яких у сільськогосподарських підприємствах стало навіть менше, ніж у 2003 році. При цьому поголів'я свиней у приватних фермерських господарствах за цей самий період зменшилося у понад 3 рази, тоді як у сільськогосподарських підприємствах це зменшення становило лише 17%. Поголів'я курей у сільськогосподарських підприємствах дещо зросло, а у приватних фермерських господарствах – зменшилося майже наполовину. Частка поголів'я великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах зі 66% у загальній його кількості зменшилася до 63%, корів – з 66% до 64%; частка поголів'я свиней у цих підприємствах з 54% зросла до 75%; курей – з 43% до 60%. Відповідно мають місце динамічні зміни у виробництві сільськогосподарської продукції. При цьому Угорщина виробляє 8,8% обсягу зерна кукурудзи та 3,1% зерна пшениці, 3,7% продукції птахівництва, 1,9% продукції свинарства та 1,6% молока від обсягу цієї продукції в EU-28.

Загальний обсяг експорту товарів і послуг – 93,6 млрд євро, в т. ч. сільськогосподарського – 8,2 млрд євро, тобто 8,8%. Загальний обсяг імпорту товарів і послуг – 86,0 млрд євро, в т. ч. сільськогосподарського – 4,6 млрд євро, тобто 5,3%.

Угорщина не належить до провідних економічних систем Європи, але, незважаючи на досить обмежений бюджет, на сільське господарство спрямовується понад 5,7% загального обсягу бюджетних коштів, призначених на наукові дослідження і розвиток [22, с. 22-23].

Висновки

1. Процеси глобалізації економіки є об'єктивними і закономірний їх розвиток неминуче призведе до створення в Європі єдиного економічного простору та його поступового розширення. Тому, яким би віртуальним сьогодні не видавалося входження України до європейського співтовариства, дія законів діалектики та об'єктивних економічних законів із часом перетворить цю віртуальність на дійсність. Питання тільки в часі і в тому, наскільки ефективно можна цей час використати з тим, щоб підійти до моменту вирішення проблеми якомога більше підготовленими і з найменшими втратами.

2. Обсяги іноземного інвестування аграрної економіки сьогодні явно не відповідають її потребам і практично не сприяють вирішенню проблем на шляху підготовки України до євроінтеграції. Основними чинниками, що стримують темпи іноземного інвестування сільського господарства в нашій державі, є: правова невизначеність і нестабільність, неспроможність уряду виконувати свої обов'язки, надмірний і необґрунтований державний контроль і пережитки командно-адміністративної системи, відсутність підтримки з боку влади, корупція, надмірна тривалість одержання необхідних дозволів, низька ефективність галузі, її значна роздробленість, низький імідж галузі на всіх рівнях її функціонування.

3. Сучасний стан АПК України є явно незадовільним, оскільки він не забезпечує навіть мінімального рівня раціонального харчування і загалом продовольчої безпеки, а отже, й економічної незалежності країни. Основними шляхами виправлення ситуації в АПК України на найближчий період повинні стати розвиток кооперації та агропромислової інтеграції, наукове обґрунтування принципів функціонування та впровадження ринку землі, зрівноважений розвиток сільських регіонів. Велику позитивну роль може відіграти саме впровадження ринку землі. Через його відсутність в Україні є практично неможливою заміна менш здібних до менеджменту фермерів здібнішими. Крім того, без землі як застави господарства майже не мають змоги отримати капітал, необхідний для модернізації та переоснащення виробничого потенціалу.

4. До переліку необхідних змін, які слід провести під час підготовки до інтеграції,

можна віднести: завершення трансформацій та вирішення фінансових і майнових проблем, пов'язаних із ними; посилення інтегрованого підходу до розвитку регіонів і територій; консолідація сільського господарства та активізація ринку землі; посилення оптового ринку та ринку виробничих ресурсів; прискорення технічного і технологічного розвитку; створення нових норм і нормативів для сільськогосподарських продуктів; посилення ролі і значення приватного сектору в підприємницькому середовищі агробізнесу.

5. Сільське господарство Чехії та Словаччини після вступу їх до ЄС значно зросло свої масштаби, однак на сьогодні – це високоінтенсивна та високотоварна галузь народного господарства у цих країнах, представлена переважно рослинництвом (Чехія – зернові й технічні культури, Словаччина – пшениця та олійні культури) та молочним скотарством (Словаччина – молочним і м'ясним), що як сировинний чинник формує виробничий напрям харчової промисловості й структуру експорту, який значно переважає над імпортом. Зусилля держав спрямовані на підтримку приватного фермерського господарювання і територіальних колективних форм господарювання. Середні розміри господарств на селі є більшими, ніж у країнах EU-28 загалом. Структура харчування населення не є досконалою і демонструє тенденції до погіршення. Характерною є тенденція до концентрації виробництва і зменшення кількості підприємств.

6. Сьогодні кількість сільськогосподарських підприємств (виробників) у Польщі поступово зменшується за одночасного збільшення їх середніх розмірів за площею угідь, проте частка господарств розміром 0-5 га залишається високою – 70%; продуктивність галузі щороку знижується, а залежність від субсидій Євросоюзу – зростає; набуває все більшої популярності модель мультифункціонального господарства; сільськогосподарські виробники поліпшили свою оснащеність засобами виробництва, що свідчить про реалізацію процесу модернізації сільського господарства після вступу Польщі до ЄС і про позитивний вплив інструментів Спільної сільськогосподарської політики ЄС.

7. Угорщина – це індустріально-аграрна країна із високорозвинутим сільськогосподарським сектором, який спеціалізується на

виробництві продукції тваринництва, зерно-виробництві та виноградарстві. За період членства в ЄС зменшилися посівні площі, але збільшилося поголів'я великої рогатої худоби м'ясного напрямку. Зусилля держави тут спрямовані на підтримку приватного фер-

мерського господарювання, концентрації в ньому сільськогосподарського виробництва та розвитку обслуговуючої кооперації. Сприятливе правове поле забезпечує збільшення обсягу іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Бондаревська К. В. Тенденції розвитку аграрного сектору економіки України / К. В. Бондаревська // *Економіка АПК*. – 2014. – № 11. – С. 36-42.
2. Власюк Т. О. Забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України на світовому ринку сільськогосподарської продукції – загальна спрямованість / Т. О. Власюк // *Економіка АПК*. – 2014. – № 12. – С. 76-83.
3. Гошовський І. Польська аграрна галузь втрачає оберти / І. Гошовський // *АгроМаркет*. – 2012. – Жовтень. – С. 4.
4. Губені Ю. Аграрна політика Чеської Республіки періоду приготування до вступу у Європейський Союз / Ю. Губені // *Аграрна економіка*. – 2011. – Т. 4, № 1-4. – С. 37-43.
5. Губені Ю. Е. Європейська інтеграція та адаптація аграрної політики до вимог ЄС: напруження Чеської Республіки / Ю. Е. Губені // *Перспективи кооперації в АПК України в умовах інтеграції в Європейський Союз : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 вересня 2005 р.* – Львів : ЛДАУ, 2005. – С. 12-29.
6. Друзенко Г. Накануне саммита Україна-ЕС: итоги ради перспектив / Г. Друзенко // *Зеркало недели*. – 2005. – 26 ноября.
7. Застосування позитивного досвіду зовнішньоторговельних режимів провідних зарубіжних країн в умовах формування зовнішньоекономічних зв'язків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.refine.org.ua/pageid-1325-3.html>.
8. Зашикільняк Л. О. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашикільняк, М. Г. Крикун. – Львів : Видавництво Львівського національного університету ім. І. Франка, 2002. – 897 с.
9. Костирко І. Моделювання сільського розвитку / І. Костирко, Т. Гром'як // *Аграрна економіка*. – 2013. – Т. 6, № 1-2. – С. 3-10.
10. Меєрс В. Зміна фокуса аграрної політики та розвитку села в Україні: висновки та перспективи для руху вперед / В. Меєрс, С. Дем'яненко, Т. Джонсон, С. Зоря. – К. : КНЕУ, 2005. – 172 с.
11. Несен А. В. Асоціація з Європейським Союзом і перспективи розвитку українських сільськогосподарських підприємств / А. В. Несен // *Економіка АПК*. – 2015. – № 2. – С. 89-93.
12. Соціально-економічний розвиток аграрного сектора в інтересах суспільства // *Економіка України*. – 2005. – № 4. – С. 4-20.
13. Фесина А. А. Розвиток АПК України в контексті Європейського виміру / А. А. Фесина // *Економіка АПК*. – 2002. – № 9. – С. 13-17.
14. Черевко Г. В. Перспективи і проблеми інтеграції України у Європейський Союз / Г. В. Черевко // *Перспективи кооперації в АПК України в умовах інтеграції в Європейський Союз : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 вересня 2005 р.* – Львів : ЛДАУ, 2005. – С. 12-29.
15. Чи виграють українські виробники від угоди про асоціацію з ЄС? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dw.de/a-17754185>.
16. Ярошевская Е. Саммит стран Вышеградской четверки [Электронный ресурс] / Е. Ярошевская // *Radio Praha*, 15.09.2006. – Режим доступа : <http://www.radio.cz/ru/statja/83233>.
17. Agriculture and rural economy in Poland [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.minrol.gov>.
18. European Commission, Eurostat, COMEXT, Directorate General for Economic and Financial Affairs. Updated: November 2013.
19. European Comision: Member States Factsheets: Slovakia. January 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/perspec/index_en.htm.

20. *European Comision: Member States Factsheets: Hungary. January 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/perspec/index_en.htm.*
21. *Miś T. 2009: Jakość kapitału ludzkiego [Zasob electroniczny] / T. Miś. – Tryb dostępu : www.mikro.univ.szczecin.pl/bp/.pdf/100/6.pdf [data odczytu 05-2012] 2009, 126.*
22. *Science, technology and innovation in Europe, 2012 edition, Eurostat 2012.*
23. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/engineformace/czem043014.docx>.*
24. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eduknigi.com/geo_view.php?id=287.*
25. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eduknigi.com/geo_view.php?id=290.*
26. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/slovakia-profile>.*
27. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.slovakiainvest.ru/Default.aspx?id=35>.*
28. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svit.ukrinform.ua/Slovatchina/slovatchina.php?menu=economy>.*
29. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrexport.gov.ua/ukr/z_info/hun/1024.html.*
30. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Вишеградська_група.*
31. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.visegradgroup.eu/historia-v4>.*
32. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vsesvitjournal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=219&Itemid=41.*
33. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://znaimo.com.ua/>.*

